

Zwarte amaniet nog steeds verrassend

Kees van Vliet, Nederlandse Mycologische Vereniging

De zwarte amaniet, een vrij forse, goed herkenbare paddenstoel, werd in 2000 voor het eerst in ons land gesignaleerd, bij Alphen aan den Rijn. Nu, twintig jaar later zijn er 36 waarnemingen geregistreerd in 12 atlasblokken. De soort wordt in Europa beschouwd als een exoot, maar het oorspronkelijke gebied van herkomst is niet duidelijk. Omdat hij zich langzaam maar gestaag blijft uitbreiden wordt hij ook beschouwd als (potentieel) invasief. Van schade is tot nu toe geen sprake. Maar de ecologie van de soort is nog grotendeels onbekend, dus informatie van waarnemers is belangrijk om beter te weten waar we aan toe zijn met deze onverwachte gast.

Herkomst

De zwarte amaniet is in 1987 voor het eerst wetenschappelijk beschreven als *Amanita inopinata*, op basis van een vondst in Zuidoost-Engeland uit 1983. Later bleek ook een Engelse vondst uit 1976 tot de soort te behoren. Iets soortgelijks deed zich voor in Nieuw-Zeeland, waar in 2000 ook enkele oudere vondsten aan *A. inopinata* toegeschreven konden worden, de oudste uit 1964. Dit was ook een van de argumenten om daar als brongebied voor de Europese introductie te beschouwen, naast het feit dat de vindplaatsen daar ver van elkaar liggen, in tegenstelling tot die in Europa. Daar staat tegenover dat de soort in beide werelddelen vrijwel alleen in urbane of sterk door de mens beïnvloede biotopen voorkomt, meestal in gezelschap van niet inheemse of door de mens aangeplante bomen. Mogelijk is het dus in beide gevallen een introductie van elders, maar er zijn geen andere vindplaatsen bekend dus het raadsel blijft vooralsnog onopgelost.

Herkenning

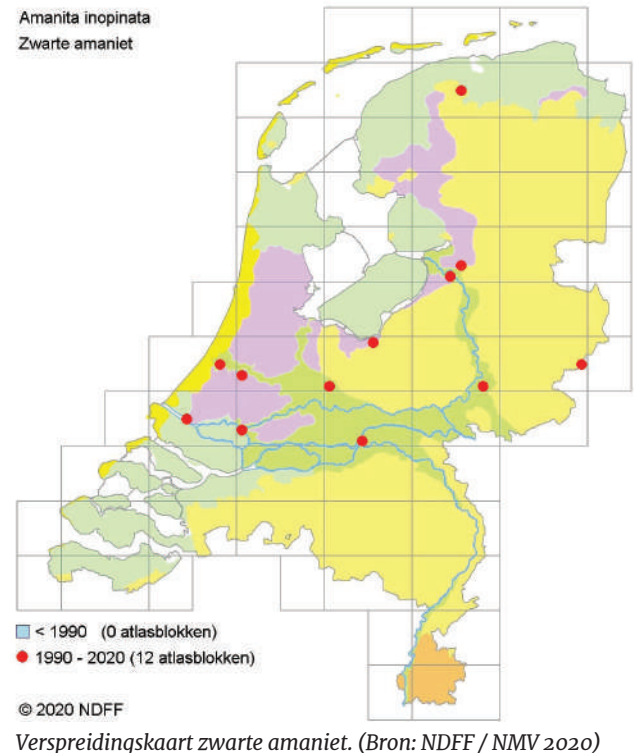
De soort is eenvoudig herkenbaar; het is een typische amaniet met een hoed die bezet is met grijs-bruine tot zwarte, harige schubben. De lamellen zijn crème tot zalmkleurig.

Zwarte amaniet. (Foto: Hans Adema)

Verspreiding

Binnen Europa is de verdere verspreiding van de zwarte amaniet dankzij de vrijwillige waarnemersnetwerken goed gedocumenteerd. In 2000 stak hij de Noordzee over naar Nederland, in 2003 gevolgd door Noord-Frankrijk en in 2008 verscheen hij in België. In alle landen breidt de soort zich geleidelijk uit, maar is tot nu toe zeldzaam. Men neemt aan dat hij zich met de heersende wind in noordoostelijke richting blijft uitbreiden. Bij ons is de soort al in Noordoost-Friesland en Zuidoost-Overijssel gevonden, maar er zijn nog geen meldingen uit Duitsland bekend. Blijf uw waarnemingen melden, zodat we de verspreiding goed kunnen volgen.

Ecologie

Amanita inopinata leeft voor zover bekend saprotroof (levend van dood organisch materiaal), in tegenstelling tot de meeste amanieten die via ectomycorrhiza's in symbiose leven met hogere planten (vooral bomen). Dit verschil in leefwijze is opmerkelijk binnen een geslacht, dus er is verder onderzoek naar gedaan. Hieruit blijkt dat de soorten die ectomycorrhiza's vormen (symbionten), in hun genoom bepaalde enzymen missen om lignine en cellulose af te breken in de celwanden van plantencellen. Saprotrofe schimmels hebben deze enzymen juist wel, waardoor ze strooisel en dood hout goed kunnen afbreken om daarmee in hun koolstofbehoefte te voorzien. Het verrassende van *Amanita inopinata* is nu dat deze ook de enzymen mist om celwanden goed af te breken, maar blijkbaar niet in staat is om ectomycorrhiza's te vormen als een 'echte' symbiont. Zowel in de natuur als in het laboratorium is het tot nu toe niet gelukt om tekenen van mycorrhizavorming te vinden. Wel blijkt dat de soort het niet goed doet op alleen strooisel. Hij komt vaak voor bij bomen, maar meestal zijn dat soorten waarvan niet bekend is dat ze mycorrhiza's vormen met schimmels. Men veronderstelt nu dat hij (facultatief) biotroof is en zijn koolstof haalt uit de afscheidingsproducten (exsudaat) van plantenwortels, zonder er iets voor terug te geven.

Waarnemingen

De verspreiding en ecologie van de zwarte amaniet blijven de verbeelding prikkelen. Blijft hij zich langzaam uitbreiden of wordt hij plaatselijk talrijk? Heeft hij losse contacten met een veelheid aan boomsoorten of vormt hij vastere relaties met favoriete soorten? Op welke standplaatsen en substraten doet hij het goed? Komt hij regelmatig terug op dezelfde vindplaats en zijn er dan effecten waarneembaar op andere soorten? Zonder de informatie van veel vrijwillige waarnemers over een aantal jaren zijn dergelijke vragen nauwelijks te beantwoorden. Richt uw aandacht dus ook in het veld op deze opvallende en intrigerende soort. Geef uw waarnemingen door, zoveel mogelijk met informatie over substraat, groeiplaats en begeleidende soorten. En probeer ook de ontwikkeling in de tijd te volgen. Uw waarnemingen zijn welkom bij de Paddenstoelenkartering van de NMV (<https://www.mycologen.nl/onderzoek/kartering/>), bij de NDFD Verspreidingsatlas (<https://www.verspreidingsatlas.nl/paddenstoelen>) en bij <https://waarneming.nl/> of <https://waarnemingen.be/>.